

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук і соціальних технологій

Кафедра соціології

КУРСОВА РОБОТА

галузі знань 05 "Соціальні та поведінкові науки"

спеціальність 054 "Соціологія"

з теми

**ПРОБЛЕМИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИ
ПРОФІЛАКТИЦІ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ**

Виконала студентка 3 р.н.:

Швед Валерія Ігорівна

Наукова керівниця:

Кандидатка соціологічних наук

Бондар Вікторія Семенівна

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЯВИЩЕ БУЛІНГУ ТА ЗАСАДИ ЙОГО ВИВЧЕННЯ	6
1.1. Булінг як один з проявів девіантної поведінки	6
1.2. Характеристика булінгу як соціальної проблеми	8
1.3. Громадські організації в Україні, чия діяльність пов’язана із запобіганням булінгу	12
РОЗДІЛ 2 ПРОБЛЕМИ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ РОБОТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ, ЧИЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПОВ’ЯЗАНА З ПРОФІЛАКТИКОЮ ТА ПРОТИДІЄЮ БУЛІНГУ	16
2.1. Методологія дослідження перешкод в діяльності громадських організацій	16
2.2. Внутрішні проблеми в роботі громадських організацій з профілактики та протидії булінгу.....	18
2.3. Зовнішні проблеми в роботі громадських організацій з профілактики та протидії булінгу.....	22
2.4. Зміни в роботі громадських організацій під час пандемії коронавірусу.....	26
ВИСНОВКИ	30
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	33
ДОДАТОК А. ГАЙД ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ’Ю	37
ДОДАТОК Б. ТРАНСКРИПТ ПРОВЕДЕНОГО ІНТЕРВ’Ю З РЕСПОНДЕНТОМ 1	39

ВСТУП

Перші дослідження булінгу, як соціальної проблеми почалися у кінці 19-го століття. Після паузи у сто років булінг знову став центром вивчення психологів, педагогів, юристів та соціологів. Наразі цькування у колективах є поширеною проблемою серед українського суспільства, що має тяжкі наслідки для населення. Україна є учасником хвиль міжнародних опитувань з теми «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (HBSC). У 2018 році у дослідженні взяли участь 13337 молодих людей України віком від 10 до 17 років за підтримки Дитячого фонду ООН. За даними дослідження – майже 38% молоді визнають себе жертвами образ, принижень та знущань. З 2014-го року можна помітити зростання кількості індивідів, що повідомляють про скоєння над ними принизливих, насильницьких дій.

Протягом останніх десятиліть зріс рівень кількості користувачів віртуального комунікаційного простору, що впливає на поширення агресії у зону онлайн як на дітей та молодь, так і на вразливих дорослих. Кожен п'ятий підліток України повідомляє про те, що зазнавав знущань у просторі Інтернет. (HBSC, 2018) Відсутність визначення та покарання за скоєний кібербулінг у Законодавстві України робить такий прояв цькування особливо потребує вивчення, попередження та протидії.

Одною з проблем у ситуації із булінгом є замовчування про скоєні випадки агресивної поведінки, обговорювання якої не завжди є прийнятним. Це можна пояснити тим, що ця тематика є досить сенситивною, до того ж, не всі індивіди, обізнані у тематиці булінгу, а саме його проявів, та не кожен може самостійно визнати себе жертвою насильницьких дій. У більшості випадків, така поведінка може бути шкідливою для психологічного та фізичного здоров'я як потерпілих, так і самих булерів, що, в свою чергу, може загрожувати індивідам суїцидальною поведінкою.

Робота громадських організацій – це один із способів боротьби із булінгом, метою яких є поширення знань про цю проблему та допомога тим, хто є причетним до представленого явища. В Україні зараз існують організації, що займаються захистом прав людини, антидискримінаційні, ті, що надають правову допомогу з різних питань та конкретно антибулінгові громадські організації, більшість з яких частково або повністю займаються проблемою цькування, як в освітньому просторі, так і в інших середовищах. Різноманітність громадських організацій, що працюють на території України, помітна не лише у їх цілях, а також, у чисельності учасників, методах фінансування та інших аспектах роботи. У кожній з даних складових функціонування організацій можуть виникати бар'єри, які ускладнюють їх боротьбу із соціальними проблемами. Складнощі громадських організацій, що працюють із ситуацією з булінгом, потребують окремого вивчення через особливі методи боротьби із цькуванням, що у майбутньому дасть змогу систематично працювати над покращенням їх функціонування. В свою чергу, це може призвести до зниження кількості випадків булінгу та насилля загалом в Україні.

Пандемія коронавірусної хвороби вплинула на функціонування громадських організацій в Україні. Зміна формату роботи, перехід на дистанційні комунікації, проблема транспортного сполучення виступають бар'єрами в ефективній профілактиці та протидії булінгу, та які будуть детально описані у цій роботі.

Об'єктом дослідження виступає явище булінгу.

Предметом дослідження є окреслення проблем, з якими стикаються громадські організації з профілактики та протидії булінгу у своїй діяльності.

Мета роботи полягає у з'ясуванні проблем (як внутрішнього, так і зовнішнього характеру), що перешкоджають роботі громадських організацій з профілактики та протидії булінгу в Україні.

Для досягнення мети необхідно виконати низку **завдань**:

1. Узагальнити підходи до розуміння булінгу як девіантної поведінки.
2. Охарактеризувати форми, складові, причини та наслідки булінгу.
3. Визначити громадські організації та ініціативи України по роботі із булінгом.
4. З'ясувати проблеми, з якими стикаються громадські організації з протидії та профілактики булінгу у своїй діяльності.
5. Окреслити зміни у роботі громадських організацій з протидії та профілактики булінгу під час карантинних обмежень, пов'язаних з пандемією коронавірусу.

В якості теоретичної бази дослідження було обрано роботи таких соціологів як Е. Дюркгайм, Р. Мертон, І. Кон, також доробки представників інших течій: Д. Олвеус, Ф.Л. Бурк.

Емпіричною базою для дослідження слугували дані 7 напівструктурованих інтерв'ю із представниками та представницями громадських організацій, націлених на боротьбу із булінгом в Україні. Такий метод інтерв'ювання було обрано задля отримання більш глибокої інформації згідно з цільовою метою дослідження. Методом аналізу став якісний контент-аналіз.

РОЗДІЛ 1

ЯВИЩЕ БУЛІНГУ ТА ЗАСАДИ ЙОГО ВИВЧЕННЯ

1.1. Булінг як один з проявів девіантної поведінки

Питання поведінки як тої, що є відхиленням від усталених норм піднімалися ще у Античний період, коли предметом дослідження було запобігання саме злочинної поведінки. У 19-му столітті Еміль Дюркгайм у роботі «Самогубство» вперше надав розгорнуте соціологічне пояснення девіантної поведінки, стверджуючи, що вона є нормою, адже властива кожному суспільству, кожного типу. При девіаціях очевидним стає наявність норм у суспільстві, а при осудженні та певній реакції суспільства – рамки соціальних норм уточнюються. Прояви девіантної поведінки Дюркайм описує за допомогою теорії соціальної аномії, тобто момент суспільної дезорганізації у період криз або соціальних потрясінь, що походить від «...нестачі колективних сил у певні моменти суспільства; тобто груп, створених для регулювання суспільного життя» (Durkheim, 2005, с.350, тут і надалі переклад з англ. мови мій)

Роберт Мертон – представник структурно-функціоналістського аналізу, послідовник Дюркгайма, стверджував, що девіації виникають у той час, коли члени суспільства не мають засобів для досягнення висунутих цілей. (Merton, 1968) Він виділив 5 реакцій суспільства на вплив аномії, тобто індивідуального пристосування.

Таблиця 1.1

Типологія реакцій суспільства на аномію за Р. Мертоном

Конформізм	Єдина з проявів НЕ девіації. Досягання власних цілей із усвідомленням та притримуванням норм, законів та цінностей у суспільстві.
------------	---

Продовження таблиці 1.1

Інновація	Погодження із цілями суспільства, але досягання їх шляхом, що не схвалюється (із порушенням закону, шахрайством).
Ритуалізм	Відхилення прийнятих у суспільстві цілей, але використання соціально схвалюваних засобів (фанатичний бюрократизм).
Ретритизм	Відхилення як цілей, так і прийнятих суспільством засобів (безхатченки, душевнохворі, наркомани).
Бунт	Відмова від усталених цілей та засобів, але будування нових.

Російський кримінолог та соціолог Яків Гилінський, більшість праць якого присвячені девіантній поведінці, запропонував наступне визначення девіації: «це соціальне явище, що виражається у відносних масових, статистично стійких формах (видах) людської діяльності, що не відповідають офіційно встановленим, або ж тим, що фактично склалися у даному суспільстві (культурі, групі) нормам та очікуванням». (Гилінський, 2004, с.9)

Визначення основних форм девіантної поведінки потребує аналізу з точки зору різних наук, у тому числі психології та правознавства. У навчальному посібнику з «Патопсихології» А.І. Мартинюк зазначав про позитивні відхилення від норм поведінки, що зумовлені гіперздібностями людини, тобто такими, що перевищують середньостатистичні. (Мартинюк, 2008) У свою чергу, в правовій сфері визначають такі небезпечні прояви девіації: насилля, злочинність, наркоманія, алкоголізм, проституція, самогубство та відхилення у сфері моралі. (Гетьман, Герасіна, &Данильян, 2010)

Булінг (bullying) у перекладі з англійської «bully» означає хуліган, забіяка, причепа. Скандинавський психолог Д. Олвеус дає наступне визначення булінгу:

«Учень зазнає знущань або жертв, коли він чи вона неодноразово та тривалий час піддається негативним діям з боку одного або декількох інших учнів». (Olweus, 1994 с.1173) Під негативними діями розуміються фізичні або словесні контакти, викривлення обличчя або непристойні жести, а також – виключення із сформованої групи. На думку української соціологині О.М. Ожійової булінгом можна вважати фізичне або психологічне насилля з боку одного або групи індивідів, що мають певні переваги над жертвою і відбувається зазвичай в організованих колективах. (Ожиева, 2008)

Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 року було проголошено Загальну декларацію прав людини, 5-та стаття якої зазначає про те, що ніхто не має зазнавати жорстокості або того, що принижує його гідність. (Генеральна Асамблея ООН, 1948) Вважаючи заборону жорстокості закріпленою у суспільстві нормою, можна віднести булінг до форми насилля, а отже і до прояву девіантної поведінки.

1.2. Характеристика булінгу як соціальної проблеми

Одна з перших наукових робіт присвячена булінгу датується 1885 роком. Ф.Л. Бурк у статті «Дражніння та булінг» зазначив, що прояви булінгу та цькування зникають у дорослому житті із появою професій у соціальних та промислових інститутах. (Burk, 1897) Провівши опитування серед дітей однієї зі шкіл Нью Джерсі, дослідник визначив оду з причин булінгу як егоїстичне ствердження влади. Діти обирали слабкіших за себе або молодших за віком друзів задля домінування над ними. Бурк систематизував страхи, якими користуються індивіди під час булінгу інших: найчастіше це страхи комах та тварин, або боязнь проявів злості до себе. Дані дослідження показали такий гендерний розподіл: 91 випадку дражніння страхами жертвами є 33 особи чоловічої статі та 43 жіночої.

Після роботи Ф.Л. Бурка дослідження з тематики булінгу зупинилось майже на сто років. У 20-му столітті скандинавські вчені, зокрема Д. Ольвеус надав власну

характеристику «булерам» та «жертвам». Індивіди, що скоюють насильницькі дії – агресивні, при чому не лише по відношенню до «жертв», а і до дорослих (батьки, вчителі). Вчений також виокремив «пасивних булерів», що беруть участь у цькуванні проте не проявляють ініціативу. Д. Ольвеус назвав «жертв» булінгу «більш тривожні і невпевнені в собі, ніж інші учні загалом. Крім того, вони часто обережні, чуйні і тихі». (Olweus, 1994, с.1180) Процес віктимізації у різних типів дітей відбувається по-різному. Він виділив «пасивних жертв», які сигналізують своєю поведінкою та ставленням до булінгу про свою незахищеність. «Жертви-провокатори» характеризуються поєднанням агресивних та тривожних патернів реакцій на цькування. У навчальному просторі частіше стають жертвами булінгу індивіди із фізичними вадами (інвалідність, носіння окулярів), особливістю характеру (інтровертовність, гіперактивність), особливістю зовнішності (зайва вага). (Савельєв, &Салата, 2009)

До мотивів булінгу Ігор Кон відніс бажання збільшити свій «культурний капітал» за Бурд'є. (Кон, 2010) Через неоднакове положення у шкільній ієрархії діти з соціально благополучної середовища підвищують свій соціальний статус через успішність під час навчального процесу, в той час як інші індивіди, для яких матеріально-освітня база є слабшою, доводять вищість свого положення за кількістю перемог у бійках, своїм домінантним відношенням до інших та хвастощами. Маргіналізованій особистості прояви агресії надають почуття перваги, хлопцям – упевненість у своїй маскулінності. Найчастіше булінг помітний на початку навчального року, у той час, коли учні намагаються досягти бажаного місця у груповій ієрархії, а після її закріплення – цькування стає слабшим. Мотивами також можуть виступати «...заздрість, помста, почуття неприязні, прагнення відновити справедливість, боротьба за владу, нейтралізація суперника...» (Іваній, 2018, с.108)

Дослідження булінгу у навчальному середовищі США, а саме За результатами результати опитування Національного центру статистики освіти щодо умов під час навчального процесу станом на 2019 рік, що кожен п'ятий учень віком від 12 до 18 років став жертвою цькування у школі. Від фізичного насилля постраждало 6% хлопців та 4% дівчат, в той час, як загальний відсоток тих, про кого було пущено чутки складає 27%. Це дослідження підтверджує основні причини знущань над індивідами, а саме: інвалідність, зовнішній вигляд, раса, етнічність, стать, релігія та сексуальна приналежність.

Булінг може поділятися на фізичний, словесний та соціальний (Кормило, 2015). Штовхання, бійки, пошкодження власності – є найпомітнішим способом проявлення агресії. Емоційний булінг помітити важче, но нього відносяться: глузування, наміри образити індивіда за його гендерною або расовою приналежністю, розповсюдження пліток або виключення з групи.

До булінгу під час робочого процесу, який має окрему назву – мобінг, можна віднести 5 наступних форм: зміна робочих задач, або їх утруднення; соціальна ізоляція; глузування та посягання на особисте життя, плітки; публічна критика; фізичне насилля. (Einarsen, 1999) Навесні 2019 року Генеральним департаментом з питань управління персоналом на державній службі НАДС було проведено опитування 1042 державних службовців з метою виявлення випадків булінгу, їх особливості та шляхи захисту працівників. Було виявлено, що 66% опитуваних стикалися з випадками булінгу, при чому, чим нижча категорія посади державної служби, тим вищий ризик застосування цькування. 55,2% жертв булінгу стикалися із таким проявом булінгу, як необгрунтована критика та незадовільна оцінка роботи керівництвом, а половина – з вербальною агресією. Найменший відсоток припадає на пошкодження документів та робочого майна, а саме – 3,9%. Результати представленого дослідження надають також доказ того, що булінг як явище характеризується тривалістю у часі та повторюваністю, адже 48,6% та 48% жертв

стикалися із психологічним насиллям систематично або декілька разів відповідно, і лише 3,3% - один раз. Найчастіше булінг до державних службовців застосовували безпосередні керівники, та керівники вищого рівня, тобто ті – хто є вищим за владою у професійній ієрархії. 58,5% респондентів нікуди не зверталися задля захисту своїх прав у зв'язку з булінгом, що доводить факт замовчування про випадки булінгу у колективах. (НАДС, 2019)

Кібербулінг визначається як умисні, принизливі або загрозливі дії проти індивіда задля надання йому психологічної шкоди за допомогою електронних засобів комунікації, можуть здійснюватися самотійно або автоматизовано. На відміну від традиційного булінгу, у кіберпросторі переслідувач може бути анонімним, змінювати ідентичності, звертатися як до одного індивіда, так і до групи одночасно та не бути прив'язаним до певного місця або часу. Особливістю кібербулінгу також є те, що фізичну слабка дитина із низькою самооцінкою може завдати психологічного насилля її кривднику із реального життя. (Міхєєва, & Корнієнко, 2018) У 2020-му році команда правозахисного департаменту ГО «Докудейз» провели дослідження «Попередження та протидія кібербулінгу у дитячому середовищі України», особливістю якого є аналіз ефективності національного права у захисті від цькування через інформаційні технології. Було визначено, що у Законі України 18 грудня 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (Верховна Рада України, 2018) відсутнє чітке формулювання та характеристика кібербулінгу. Дослідники пропонують розглядати кібербулінг як окреме самотійне явище, що не має бути пов'язаним із відносинами у реальному житті. Через відсутність термінології унеможлиблюється оцінка ефективності запобігання та протидії кібербулінгу визначеними законом засобами. (Docudays, 2020)

Серед наслідків булінгу слід виділити наступні: психологічне та фізичне виснаження, зниження концентрації, самотність та депресивний стан. (Король,

2009) Моральне або фізичне цькування, як прояв девіантної поведінки може призвести до іншої, найбільш гострої девіації, а саме - до аномічного самогубства за Дюркгаймом, що пов'язане з характером регулювання соціальних зв'язків з боку суспільства. (Durkheim, 2005) На думку соціолога, детермінація суїцидів викликана саме соціальними факторами, а не особистісними характеристиками індивіда.

Зв'язок булінгу та суїцидальної поведінки також доводить низка досліджень. Опитування серед 661 дітей, яких було поділено на вербальних та фізично агресивних булерів, жертв та незалучених учнів (5-8 клас) в американському місті на Заході країни щодо зв'язку шкільного булінгу та суїцидальних думок дало наступні результати. 60% жертв булінгу та 43% фізично агресивних булерів повідомили про суїцидальні наміри, 44% та 35% відповідно яких вчиняли навмисні спроби заподіяти собі шкоду або вбити себе. Респондентів було відносно порівну розподілено за гендером та було виявлено, що дівчата з категорії «жертви булінгу» частіше повідомили про суїцидальні наміри. (Espelage, & Holt, 2013)

1.3. Громадські організації в Україні, чия діяльність пов'язана із запобіганням булінгу

Громадські організації, що працюють із проблемою булінгу можна віднести до напрямку діяльності з прав людини. Відстоювання громадських прав та свобод – основна мета таких організацій, також, це підтримка інтересів різноманітних суспільних груп. (Кравчук, 2007) Виникнення такого роду ініціатив відбувається через спільні інтереси та цілі людей, які не є задоволеними вже існуючими порядками та бажають покращити життя суспільства. Громадські організації, що націлені на боротьбу із цькуванням головним чином займаються профілактикою, протидією цього явища, правовим захистом та просвітництвом індивідів. У цьому розділі розглянуто деякі ініціативи України, що допомагають покращити ситуацію із булінгом в країні.

На базі громадської організації «Ла Страда» з 2013 року працює єдина в Україні Національна дитяча гаряча лінія, що надає можливість дітям та молоді отримати безкоштовну та анонімну підтримку щодо порушення їх прав. У 2020-му році з січня по червень нараховується 36830 звернень, майже 70% з яких діти, а решта – дорослі, які поребували консультування юристів та психологів з питань прав дитини. 1,2% консультацій за даний проміжок часу стосувався булінгу, 7,1% - стосунків з однолітками, а 20,7% - з питань психологічного здоров'я, самотності, страхів та суїцидів.

«Ла Страда-Україна» також є організаторами Національної медіаторської мережі задля сприяння вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом. До складу мережі увійшло 2935 медіаторів та медіаторок однолітків, тобто ті, хто пройшов навчання проведення медіацій для мирного вирішення конфліктів, а також – для протидії булінгу.

Як правозахисною, так і просвітницькою діяльністю займається неприбуткова організація у Чернігові – «МАРТ» («MART»), що надає безкоштовну правову допомогу, зокрема з питань булінгу, організовує акції та заходи, пов'язані із захистом прав уразливих верств населення на місцевому рівні. Ця організація також займається проведенням моніторингів дотримання прав людини, кампанії на захист суспільних інтересів та навчання правам людини за допомогою неформальної освіти.

Окрім протидії булінгу та правозахисної допомоги постраждалим, існують організації, що займаються превенцією та профілактикою. «Інститут миру та порозуміння» - громадська організація, що запровадила проект «Мирна школа», тобто модель шкільного середовища, у якому кожен учансик освітнього процесу є залученим до системи конструктивної комунікації та взаємодії. Метою цього проекту є профілактика конфліктів, булінгу та насильницьких дій як серед учнів, так і серед вчителів та адміністрації.

До громадських організацій, що займаються просвітництвом суспільства з питань булінгу належить «Студена», яка у 2019 році запустила проект «Школа без цькування». Це онлайн-ресурс, де зібрані матеріали для дітей, батьків та вчителів щодо булінгу у школах та його протидії. Цей сайт вважається продовженням онлайн-курсу «Недискримінаційний підхід у навчанні», що націлений на протидію дискримінації в освітньому середовищі, до якого додано модуль «Протидія цькуванню». Ще одним прикладом освітнього онлайн-курсу може слугувати «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти» на платформі «Прометеус», метою якого є навчання освітян розпізнавати булінг, реагувати на нього та вчасно попереджувати.

У рамках Всеукраїнської кампанії проти кібербулінгу у 2019 році Докудейз Україна (Docudays UA) разом із Міністерством освіти і науки запровадили проект «ДОКУ/ТИЖДЕНЬ проти булінгу» на території усієї України. У цьому заході протягом двох місяців взяли участь 320 шкіл, більше 80-ти тисяч учнів та близько 1600 вчителів. Учням 5-11 класів було запропоновано переглянути документальні стрічки з тематики булінгу, після чого було проведено обговорення за попереднім сценарієм.

У представленому розділі було концептуалізовано явище булінгу, дослідження якого почалися ще у кінці 19-го століття. Із поширеністю новітніх способів комунікації ця соціальна проблема потребувала подальшого вивчення, яке продовжується й до тепер, починаючи з кінця 20-го століття. Україна бере участь у міжнародних дослідженнях, що надає змогу оцінити масштабність булінгу як негативної соціальної ситуації.

Підсумовуючи викладене вище, булінг – обов’язково тривалі та систематичні насильницькі дії задля здобуття домінування над іншими. Таку поведінку можна вважати ретритизмом, тобто типом девіації за Мертоном, під час якої індивідом відхиляються як цілі, так і прийняті у суспільстві засоби. Булінг може призвести до

іншої, найгострішої девіації за Дюркгаймом – самогубства. Прояви цькування за Законом України можливі лише в освітній сфері, але підтвердженням тому, що це явище можливе у будь-якому колективі, слугували дані дослідження скоєння булінгу під час робочого процесу, що має окрему назву - мобінг. Одною з проблем вирішення ситуації із булінгом у сучасному суспільстві – є замовчування про скоєні насильницькі дії, яке відбувається як жертвами, так і свідками. Через це відбувається дистанціювання владних осіб та викривлення уявлення про масштаби поширення булінгу.

Одним із способів боротьби з булінгом є робота громадських організацій, що займаються профілактикою, протидією, просвітництвом та правовим захитсом учасників цього явища. В Україні існують ініціативи, запроваджені організаціями, як, наприклад, гарячі лінії, що надають підтримку, безкоштовні освітні курси, дискусії та навчання у школах. Громадські організації, що займаються боротьбою з булінгом, мають особливі проблеми, що ускладнюють їх роботу із цим негативним соціальним явищем.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМИ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ РОБОТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ, ЧИЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПОВ'ЯЗАНА З ПРОФІЛАКТИКОЮ ТА ПРОТИДІЄЮ БУЛІНГУ

2.1. Методологія дослідження перешкод в діяльності громадських організацій

Для емпіричної частини дослідження було використано метод напівструктурованих фокусованих інтерв'ю із представниками та представницями громадських організацій, що працюють із проблемою булінгу в Україні. Такий метод було обрано для спрямованої концентрації на визначеній проблемі (Белановський, 2001), а саме для отримання розмаїття відповідей щодо викликів та бар'єрів у роботі організацій, із використанням завчасно підготовленого гайду та питань, які ставились під час самого інтерв'ю індивідуально для кожного респондента та респондентки, в залежності від його або її відповідей. Це також надало змогу дещо видозмінювати та розширювати перелік питань виходячи з того, до якої сфери діяльності належить та чи інша організація.

На час проведення інтерв'ю, а саме у березні 2021 року – на території України тривали карантинні заходи, що змусили організувати бесіди онлайн на платформі Zoom, середня тривалість яких становила 25-35 хвилин. Це надало можливість отримати відповіді у 7 респондентів та респонденток із декількох міст України, а саме: Харків, Чернігів та Київ. Представниця однієї з організацій обрала надання відповідей на перелік запитань у письмовій формі через брак часу, які було надіслано через особисту електронну пошту.

Вибірка респондентів та респонденток проводилася пошуком громадських організацій, що займаються проблемою булінгу на сайті соціальної мережі

Facebook, після чого було надіслано запрошення в особисті повідомлення або на електронну пошту. Також було використано метод снігової кулі, який полягав тому, щоб поцікавитись у респондентів та респонденток, чи не знають вони представників або представниць громадських організацій України, робота яких пов'язана із проблемою булінгу (Белановський, 2001). Усього було обрано організації, що працюють із проблемою дискримінації, захистом прав людини та організацією просвітництва щодо теми булінгу, надають правозахисну та психологічну допомогу. Невелику кількість респондентів можна пояснити тим, що громадських організацій, які спрямовані виключно та безпосередню на роботу із цькуванням в Україні нараховується мала кількість, від яких не було отримано листа-відповіді. Інтерв'ю проводилося із респондентами та респондентками, які дотично працюють із цією тематикою. Через це з'явилася змога дізнатися більше про роботу організацій із різних сфер діяльності та отримати різноматітні відповіді.

Усіх респондентів та респонденток було проінформовано щодо теми дослідження, також усі погодилися на запис бесіди за допомогою функції запису на платформі Zoom із умовою того, що особисті дані (ім'я, вік) залишаться конфіденційними. Детальна інформація про сфери діяльності досліджуваних громадських організацій, у яких працюють респонденти та респондентки представлена у таблиці 2.1..

Таблиця 2.1

Характеристика діяльності громадських організацій, у яких працюють респонденти та респондентки

	Сфера діяльності організації
Респондент 1 (P1)	Освіта з прав людини, правозахисна допомога.
Респондентка 2 (P2)	Освіта з прав людини, моніторинг.
Респондентка 3 (P3)	Освіта з прав людини, правозахисна допомога.

Продовження таблиці 2.1

Респондентка 4 (P4)	Запобігання домашнього насильства, протидія торгівлі людьми, захист прав дітей.
Респондентка 5 (P5)	Мирне врегулювання конфліктів, профілактика булінгу.
Респондентка 6 (P6)	Реформи в освітній сфері, профілактика булінгу.
Респондентка 7 (P7)	Правоосвітництво, психологічна підготовка дітей у небезпечних ситуаціях

Гайд для проведення інтерв'ю було поділено на 4 блоки. Під час першого блоку на меті було знайомство з респондентом або респонденткою та надання детальної інформації про цілі та проекти громадської організації, до якої він або вона належить. До другого блоку увійшли запитання про роботу антибулінгових організацій в Україні в загальному. Під час третього блоку респондентам і респонденткам ставилися запитання про бар'єри та труднощі у роботі їх організацій та на їх індивідуальному рівні. Остання частина інтерв'ю дозволила дізнатися думку представників та представниць організацій про майбутні можливі та бажані зміни у їх роботі для покращення ситуації із булінгом в Україні.

Після проведення польового етапу методом аналізу емпіричних даних став якісний контет аналіз транскриптів інтерв'ю, який дав змогу систематизувати труднощі у роботі антибулінгових громадських організацій.

2.2. Внутрішні проблеми в роботі громадських організацій з профілактики та протидії булінгу

Після аналізу даних, отриманих під час проведення інтерв'ю було виділено проблеми, що трапляються всередині громадських організацій, які займаються протидією та профілактикою булінгу. Це можуть бути труднощі на індивідуальному рівні членів та працівників організацій, або у їх структурі.

Одна з внутрішніх проблем, за словами респондентів – є **нестача людського ресурсу**. У правозахисних організаціях мають бути наявні адвокати, що матимуть змогу захищати інтереси постраждалих від булінгу у суді, проте виникають труднощі із пошуком людини, яка на волонтерський засадах виконуватиме цю роботу.

«Труднощі – це, по-перше, більш людський і фінансовий ресурси ... захист безпосереднього в судових інстанціях, ми маємо або мати в своїй організації адвоката, який на постійній основі буде здійснювати захист – це дуже складно, або домовлятись безкоштовно» (P1).

Особливість цих утруднень полягає у потребі громадських організацій співпрацювати із спеціалістами та фахівцями, що можуть допомогти із ситуацією з булінгом, які, зазвичай не мають змоги працювати достатню кількість часу зі статусом волонтера через власну діяльність. Інколи на приєднання людей до проекту впливає особиста зацікавленість індивіда у проблемі.

«В поодиноких випадках, якщо ця справа їх зачепила, можуть надати безкоштовні послуг ... дуже складно тримати велику кількість фахових людей. Певна частина працює на якомусь ентузіазмі, але ... ця людина ... веде свою практику і свою діяльність і не може виділяти час для нас» (P1).

Загалом, в Україні громадсько-активістський рух є мало розвинутим, безоплатна допомога та ініціативи здійснюються недостатньою кількістю людей для ефективної боротьби із соціальними проблемами, як, наприклад, із булінгом.

«Розвиток активістської культури в принципі по Україні, того в нас вона доволі низька .. в нас не заведено робити щось безкоштовно ще й в принципі якось долучатись, тому що є цей стереотип «а, там без тебе розберуться, а я ні на що не впливаю»» (P3).

Виходячи із попередньої проблеми, а саме - низької кількості волонтерської роботи, постає **питання фінансування**, яке є потрібним, наприклад, у вигляді сплати судового збору, під час рекрутингу адвокатів, або здійснення апеляційних заходів. *«Ми маємо знайти якесь фінансування, щоб, наприклад найняти адвоката, і плюс, також є великою проблемою сплата судового збору. Зараз це майже 1000 гривень»* (P1).

Також, для громадських організацій в Україні, з точки зору фінансів, проблемним моментом виступає фандрайзинг, тобто постійний збір пожертвувань, без яких унеможлиблюється ефективна робота та запровадження нових проектів стосовно профілактики та протидії булінгу. *«Це постійний фандрайзинг, постійний пошук фінансування, додаткових ресурсів аби якісно реалізовувати свої напрямки діяльності»* (P4).

Виникає скутість та обмеження у бажаних запровадженнях, так як якість проектів залежить від коштів. *«Постійно маєш шукати баланс між якістю програми і тим, на що в тебе є гроші»* (P5).

Громадські організації, у роботі яких наявне спілкування, наприклад, ті, що надають правозахисну допомогу або психологічні консультації у випадках булінгу, стикаються із **емоційними проблемами** на особистому рівні. *«Мабуть, самий найважчий момент – це саме спілкування ... зазвичай, це дуже емоційні, кричущі випадки. Головне для нас – зберігати нейтралітет ... бути дуже стійким до таких ситуацій»* (P1).

Члени громадських організацій, стикаючись із життєвими ситуаціями інших людей бажать допомогти кожному з потребувачих, що не завжди можливо через брак певних ресурсів. Такі ситуації провокують розчарування, стрес та депресивний стан у працівників, які самі починають потребувати психологічної допомоги.

«Я постійно ... проводжу зустрічі зі школами, вони стикаються з купою проблем і вони тобі їх всі вивалюють ... завжди хочеш допомогти, але інколи реально не знаєш як, або не можеш прямо зараз ... для мене це складний процес ... треба щоб мені ще хтось допоміг» (P5)

Схожа проблема існує у консультантів гарячої лінії для постраждалих від булінгу, тих, хто його вчиняє та свідків цього явища. Такі умови потребують від працівників громадських організацій психологічної та емоційної підготовки до сприйняття та надання допомоги, що також може призвести до появи такого феномену, як професійне вигорання. *«Якщо говорити конкретно про консультування на гарячій лінії, то це завжди психологічно доволі складно ... це такий серйозний ризик отримати професійне вигорання» (P4).*

Ефективність роботи громадських організацій втрачається, якщо відсутня самоідентифікація, наприклад, якщо організація намагається впровадити проекти у різних сферах діяльності. Вузькоспрямованість, особливо невеликих організацій, більше гарантує наявність ресурсів для роботи із проблемами, як, наприклад, булінг. **Поодинокість проектів** можна пояснити бажанням працювати у запропонованій сфері діяльності заради отримання гранту, як одного із способів фінансування, після закінчення якого, проект припиняє свою діяльність а організації надалі не працюють із наявними соціальними проблемами.

«Є організації, які займаються всім, чим тільки можливо. Якщо відверто сказати – на що дають гранти, тим і займаються... ми можемо теоретично написати грант і реалізувати це, але це не буде та ефективність, яку ми хочемо досягти» (P1).

На думку респондентки, громадським організаціям не вистачає стабільної та довготривалої **роботи в більш вузькій сфері** із спрямованістю на глобальне вирішення проблеми. *«Організація бере грант на проект, вони його успішно*

реалізують ... а потім, грант закінчується, проект згортається, і тобто, все повертається на свої місця ... бракує якоїсь сталості та стабільності» (P3).

2.3. Зовнішні проблеми в роботі громадських організацій з профілактики та протидії булінгу

Окрім труднощів, що виникають всередині громадських організацій, на якість їх роботи можуть також впливати зовнішні фактори зі сторони держави, соціальних інститутів, або суспільства загалом.

Проблема проектної роботи виключно через гранти, описана у попередньому підрозділі, може призвести до нанесення шкоди іншим громадським організаціям, так як через збільшення кількості заходів та проектів виникає **конкуренція**. Без наявного досвіду погіршується ефективність роботи таких організацій, що спричиняє **зниження довіри** до вже існуючих, більш системних та масштабних. *«Дають гранти на булінг! ми почнемо займатися булінгом!» ... те, що такі організації роблять – це не завжди якісно. Вони можуть не мати ще досвіду, не знати як зробити так, щоб це були стійкі зміни або навіть завдати певної шкоди» (P5).*

Громадські організації, що займаються протидією булінгу, як, наприклад, правозахисні організації, під час судових, або інших довготривалих та складних процесів, стикаються із випадками **відмови у подальшій співпраці постраждалих із ними**, після звернення по допомогу. Через це виникає втрата таких ресурсів, як: кошти, та час роботи спеціалістів. *«Ти займаєшся з людиною і бачиш, що це якась стратегічна справа і треба доводити до судових інстанцій ... а потім, в один момент людина каже, що «я передумав» ... велику кількість ресурсів і матеріальних, і людських було вкладено» (P1).*

Також, під час захисту постраждалих від булінгу осіб у суді, виникає проблема **недостатньо чітко та якісно прописаного законодавства** стосовно цієї

тематики в Україні, через що погіршуються шанси успішної роботи із випадками цькування. *«Не вистачає громадським організаціям, скоріше за все, чого не вистачає державі ... якісно надавати послуги можна тоді, коли якісно прописано законодавство»* (P4).

Одна з респонденток обґрунтувала **неефективність існуючого на сьогоднішній день закону**, направленого на протидію булінгу тим, він виконує лише функцію «злякування» та не впливає достатнім чином на людину, яка вчинила цькування і не виключає повторного виконання злочину.

«Це не допомагає людям щось змінити. Завжди, коли ти використовуєш силовий метод, він приводить лише до того, що людина на якийсь час там затихає, лякається і щос не робить певний час. А потім знову починає робити, або вона починає краще приховувати. Тому на мою думку, оцей закон зі штрафами не особливо допомагає» (P5).

Наразі в Україні існує **брак актуальної інформації про наявність та роботу діючих громадських організацій** дотичних до теми булінгу, насилля та дискримінації. Ця ситуація виступає бар'єром для кооперації, обміну знань та досвіду, запровадження міжміських та всеукраїнських групових проєктів. Причиною цього є відсутність реєстрів в обласних адміністраціях із переліком організації та інформацією про сферу їх діяльності.

«Не вистачає більш спільних дій ... ми працюємо і не знаємо, що в іншому регіоні відбувається, або в нашому регіоні .. тобто немає більш відкритої інформації ... взагалі немає такого реєстру дієвого на рівні обласних адміністрацій ... для того, щоб самі організації між собою могли спілкуватися» (P1).

При роботі громадських організацій із невеликими населеними пунктами, такими як села або селища міського типу – з'являється проблема замовчування у

ситуаціях пов'язаних із булінгом. Відсутній вплив ієрархічно вищих за посадою осіб через велику кількість особистих знайомств, зв'язків та явища панібратства, тобто **структури дружніх комунікативних практик**, що пояснюється малою кількістю населення. В освітньому середовищі на вчителів та директорів таких населених пунктів мають можливість вплинути лише місцеве управління, або Міністерство освіти і науки України, проте ефективність боротьби із булінгом через ці інституції – низька, так як такі питання у них майже не розглядаються.

«Невеликі населені пункти ... де кожен один одного знає. І коли починаються питання щодо булінгу, особливо в шкільному середовищі, то це хтось із рідних. Вони заминаються, не набуваючи належного розгляду, а вплинути на директора може тільки місцеве управління освіти ... міністерство ... зазвичай не буде займатися цими питаннями» (P1).

Члени громадських організацій, що мають співпрацювати із подібними людьми стикаються також із **неможливістю домовитись або донести власну думку**, наприклад, директорату освітнього закладу для впровадження заходів щодо профілактики булінгу. *«В маленьких містечках це часто буває, директор типу там коханка мера і тому вона якби робить що хоче ... «не дам я вам на презентацію проектор, бо він мені треба!»» (P5).*

В освітньому середовищі поширеною є проблема **замовчування зі сторони батьків або вчителів** при скоєних випадках булінгу. Це відбувається через можливе повторне цькування самої дитини, або тих, хто повідомив про скоєння булінгу до адміністрації школи та громадських організацій. Наслідком цього може бути розглядання не всіх випадків злочину, та менш ефективна робота організацій. *«Батьки не знають або бояться повідомити про такі випадки, бояться що дитину будуть цькувати ... починається цькування батьків, а не вирішення цього питання» (P1).*

Це можна також пояснити відсутністю впевненості у безпеці та захищеності зі сторони владних органів та інституцій. *«Мало захисту для них бо люди бояться, що їм буде ще гірше від суспільства, від тих, хто на них тиснув»* (Р6).

Розглядаючи саме шкільний булінг, вчителі та адміністрація можуть виступати **бар'єрами для організації певних проектів** та заходів через скептичність, високий рівень розвитку стереотипів та недостатньою обізнаність у явищі цькування.

«Вони дуже скептично до цього відносяться... вони вважають що їх всі звинувачують в цьому процесі ... батьки дітей замовили: «Так, ми хочемо, щоб ви до нас приїхали, провели з дітками оці ігри якісь свої», а дирекція казала ... «А ми не дозволяєм»» (Р6).

До зовнішніх проблем антибулінгових громадських організацій можна віднести **недостатню комунікацію із людьми**, які не є активістами, учасниками організацій, що мають низький рівень правової освіти. Ці люди не визнають насилля, вони є проти вчинення булінгу, проте в той же час вони не є обізнані у таких соціальних проблемах, не володіють інформацією щодо актуальної ситуації. Через вихід на більш широкі маси та створення видимості проблеми булінгу з'являється запит суспільства на вирішення цієї проблеми, що робить можливим збільшення продуктивності роботи у представленій сфері.

«Не вистачає механізмів, щоб комунікувати з простими ... людьми, які поділяють теж цінність на «не насильство», повагу ... але вони використовують іншу мову, вони можуть не розуміти оці якість складні конструкції ... вони не в курсі здебільшого про якісь такі проблеми, мені здається, що саме ... вихід на більш масовий рівень – це те, що бракує багатьом організаціям для того, щоб вимагати більш системних змін ... саме видимість, коли про проблему булінгу ... говорять, це вже робить таку

штуку, що з'являється суспільний запит на те, щоб проблема була вирішена» (P3).

Проте, навіть при наявній комунікації із ширшим колом людей, наприклад, на сайтах соціальних мереж при впровадженні нових проектів, заходів, лекцій – громадські організації стикаються з **байдужістю та інерцією з боку суспільства**. *«Коли люди бачать там об'яви анонси ... а чого туди іти, що там слухати ... на соцмережах розміщували, хотіли якийсь івент зробити, байдужість якась збоку суспільства, збоку таких звичних громадян» (P6).*

2.4. Зміни в роботі громадських організацій під час пандемії коронавірусу

На початку весни 2020 року в Україні було введено карантинні заходи у зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби. Це спричинило зміну формату роботи у багатьох сферах, в тому числі й у сфері громадського активізму через діджиталізацію певних процесів, ускладнення комунікації як з державними установами, так і з окремими індивідами.

Пандемія спровокувала зміну наявних планів щодо роботи громадських організацій, так як певні з них стало неможливо реалізувати за період 2020 року, через що було **впроваджено меншу кількість запланованих проектів**. Також, важливою для організацій стала готовність до адаптування до нових умов праці. *«У нас було дуже багато планів минулого року, але ми не змоги їх реалізувати, ну у повному обсязі. Зараз у нас, знаєте, не так багато планів, ми вирішили обмежитися цим роком і не ставити дуже амбітних задач» (P2).*

Громадські організації, що працюють із темою булінгу, а також загалом із насиллям, захистом прав людини, дискримінацією мають частину уваги приділяти саме живому спілкуванню, що стало неможливим під час періоду пандемії в Україні. Зустрічі та проекти перейшли на платформи онлайн відео-конференцій, у

месенджери та електронну пошту. Це спричинило проблему із агресивністю індивідів на сайтах соціальних мереж, які можуть висловлюватись, порушуючи при цьому **особисту безпеку учасників громадських організацій**. Під таку загрозу потрапляють організації, у яких громадський активізм розвинутий на високому рівні та які порушують особливо чутливі теми.

«Хотілося б більше взаємодії поза інтернетом ... людські контакти – надзвичайно більш важливі, ніж ... комунікація через месенджери ... найбільша така проблема - це є насильство і безкарність в групах ... людина починає робити все більше агресивних дій вірячи в те, що їй за це нічого не буде» (P3).

Під час впроваджених карантинних заходів **ускладнилась робота із інститутом освіти та слідчими органами**, де, у випадках булінгу, потребується живий контакт, який у цей період було замінено на спілкування у письмовому вигляді. *«Зараз, особливо з карантинними заходами, дуже складно працювати – і з освітніми закладами, і слідчо особовими ... треба у письмовій площині вирішувати» (P1).*

В Україні відсутні перевірені часом антибулінгові програми, проте наразі відбувається адаптація закордонних програм, як, наприклад, програма превенції булінгу у шкільному середовищі Д. Ольвеуса. Експертами розроблені методичні матеріали та профілактичні заходи, але **впровадження та розповсюдження їх ускладнене** через карантинні заходи на території України.

«Для успішної боротьби з булінгом не вистачає перевірених досвідом антибулінгових профілактичних програм. В світі є класні програми ... програми Ольвеуса, KIVA, Friends ... наші українські експерти постаралися адаптувати ліпше з цих програм ... але впроваджувати його наразі складно ... пандемія диктує нові правила» (P7)

Спільне проведення часу з колегами як зі своїх, так і з інших громадських організацій, на думку одної з респонденток, є способом уникнути професійного вигорання, підвищити мотивацію до роботи, а також – реалізувати ідеї та проекти разом. Протягом 2020 року стало **неможливо організовувати групові офлайн зустрічі**, що вплинуло на психологічний стан активістів.

«Зменишилися контакти з іншими організаціями ... особисті контакти - коли люди спільно проводять час, спільно працюють ... значно більше вигорання людей, які працюють в організаціях, значно менші можливості для того, аби підтримувати мотивацію» (P3).

За цей період в Україні відбулося погіршення транспортного сполучення між містами - це стало певним викликом для учасників, адже виник брак соціальних контактів та спільної праці, що **погіршує розвиток організації** більш масштабному рівні та їх ефективність праці. *«Пандемія – проблеми з транспортним сполученням ... це все теж додаткові бар'єри, які не дають змоги якось організуватися і спільно планувати якусь діяльність» (P3).*

Громадські організації, що працюють конкретно із шкільним булінгом мають співпрацювати і комунікувати із вчителями та шкільною адміністрацією, що під час пандемії перейшло в онлайн режим. У невеликих містах та селах з'явилися **труднощі із забезпеченням технічним обладнанням та низьким рівнем медіаграмотності**, що уповільнює роботу організацій через довготривале налагодження контакту, або зовсім унеможлиблює її.

«З вчителями, ми теж всіх перевели в онлайн і тут виникла така складність, що ми працюємо з маленькими містечками, тобто це в основному в регіонах десть ... там не скрізь є інтернет і там не у всіх є комп'ютер або телефон з камерою ... тепер ми розуміємо, що треба якісь навички медіаграмотності давати» (P5).

А при комунікації безпосередньо із дітьми, для проведення з ними тренінгів та інших заходів – більш проблемним стало утримання їх довіри, уваги та активності. *«Працювати в онлайні –це зовсім не те саме, що працювати в офлайні і тримати увагу – дуже важко ... діти, особливо – випадають ... дуже втомлюються» (P5).*

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні було розглянуто явище булінгу як одну з форм девіантної поведінки, відхилення від норми, а саме – ретритизм, тип реакції на аномію виділений Р. Мертоном, тобто відхилення індивідом як наявних у суспільстві цілей, так і прийнятних засобів для їх досягання. Як соціальну проблему булінг вперше було досліджено у кінці 19-го століття Ф. Л. Бурком, проте наступні дослідження було проведено лише у кінці 20-го століття скандинавськими психологами та соціологами, в тому числі Д. Ольвеусом, який детально описав усі сторони скоєння цькування, як, наприклад, жертва та булер, а програми по профілактиці булінгу використовуються у Скандинавії і сьогодні.

Було визначено, що одним із методів протидії та профілактики булінгу в Україні є робота громадських організацій, що надають правову та психологічну допомогу, підвищують обізнаність населення у феномені цькування, проводять заходи у закладах освіти та запроваджують нові моделі освітньої структури. Зараз булінг є складовою роботи громадських організацій, які переважно націлені на такі соціальні проблеми, як насилля, дискримінація та захист прав людини. Такі організації стикаються із особливими проблемами, так як їх робота пов'язана із співпрацею з органами влади, комунікацією з освітніми закладами та спілкуванням як з дорослими, так і з дітьми.

Після аналізу даних інтерв'ю, проведених під час польового етапу цього дослідження було виявлено, що громадські організації, що працюють із протидією та профілактикою булінгу, стикаються із внутрішніми та зовнішніми проблемами. Внутрішні – труднощі, що трапляються всередині структури організацій. До таких проблем було віднесено брак людського ресурсу, при чому це нестача спеціалістів, як, наприклад, юристів або психологів, так і людей, які не є експертами у явищі булінгу, проте готові працювати на волонтерських засадах. Також ускладнення виникають при пошуку фінансування, без якого унеможливорюється запровадження

певних проєктів. До такого типу складнощів було віднесено не стійкий емоційний стан членів громадських організацій через роботу із психологічно важкими випадками булінгу. Як останню внутрішню проблему було виділено відсутність самоідентифікації організацій та поодинокість їх проєктів через бажання отримання гранту у запропонованій сфері.

Зовнішні проблеми було визначено як такі, на які громадські організації не можуть вплинути. Наприклад, конкуренція та зниження довіри до антибулінгових громадських організацій через появу короткотривалих. Також бар'єром ефективної роботи виступає недостатньо чітко та якісно прописане законодавство стосовно тематики булінгу в Україні. Брак актуальної інформації про роботу інших організацій у цій сфері, а саме – відсутність реєстрів також не дозволяє кооперуватися по всій території України для спільної роботи. Однією з зовнішніх проблем було визначено панібратство, тобто структуру дружніх комунікативних практик, яка проявляється у замовчуванні про ситуації, пов'язані із булінгом. Також, замовчування можна помітити в освітньому просторі серед батьків та вчителів. Остання зовнішня проблема громадських організацій по профілактиці та протидії булінгу є недостатня комунікація з ширшою аудиторією населення та одночасно байдужість з боку суспільства до тематики цькування.

Пандемія коронавірусної хвороби, яка помітно вплинула на формат роботи громадських організацій, спричинила появу додаткових проблем. За останній рік було запроваджено значно меншу кількість запланованих проєктів. Також, під час переходу на формат онлайн спілкування постало питання про кібербезпеку активістів. Наступною проблемою було визначено ускладнення роботи з інститутом освіти та слідчими органами через карантинні заходи, комунікації з якими потребують організації у разі роботи з булінгом. Погіршились можливості впровадження антибулінгових програм, розвитку, підтримки мотивації та сумісної праці громадських організацій на території України. Під час онлайн комунікації

виникли проблеми із технічним забезпеченням та низьким рівнем медіаграмотності населення невеликих міст, що також погіршує ефективність та якість роботи антибулінгових організацій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- Балакірєва, О. М., Бондар, Т. В., Даниленко, Г. М., Левін, Р. Я., Нгуєн, Н.-М. К., Павлова, Д.М. та ін.. (2019). *Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»*. ЮНІСЕФ, ГО «Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка». Київ: Поліграфічний центр «Фоліант».
- Белановський, С. А. (2001). *Глубокое интервью*. М.: Нисеоло-Медиа.
- Генеральна Асамблея ООН. (1948). *Загальна декларація прав людини*. <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>
- Генеральний департамент з питань управління персоналом на державній службі. (2019). *Звіт за результатами опитування щодо булінгу на державній службі*. <https://nads.gov.ua/diyalnist/upravlinnya-personalom-na-derzhavnij-sluzhbi/analitika-ta-doslidzhennya-z-pitan-upravlinnya-personalom-na-derzhavnij-sluzhbi>
- Гетьман, А. П., Герасіна, Л. М., Данильян, О. Г. (2010). *Правове виховання в сучасній Україні* За редакцією: В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна Право. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/VUXOVANNY_2010.pdf
- Гилинский, Я. (2004). *Девиантология. Социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других “отклонений.”* Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс.
- Закон України «Про освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1111>
- Іваній, О. М. (2018). Соціальна та кримінально-правова характеристика булінгу. *Науковий Вісник Херсонського Державного Університету*, 2(3), 107–110. <https://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/5985?locale=en>
- Інститут миру та порозуміння: Мирна школа. <https://nobully.org.ua/intro>

- Кон, І. С. (2010). *Мальчик - отец мужчины*. Время.
http://loveread.ec/read_book.php?id=46868&p=120
- Кормило, О. (2015). Явище булінгу в освітньому просторі. Проблеми гуманітарних наук. *Проблеми Гуманітарних Наук. Психологія*, 37, 174–187.
http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pgn_ps_2015_37_17.pdf
- Король, А. (2009). Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне Правосуддя в Україні*, 1(9), 84–93. <http://aa.u.edu.ua/static/lll/texts/mediation/RJU.Vol.13.pdf>
- Кравчук, В. М. (2007). Деякі підходи до класифікації громадських організацій в Україні. *Вибори Та Демократія*, 1(11), 48–53.
<http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/7812>
- Ла Страда-Україна. Громадська організація. Режим доступу: <https://la-strada.org.ua/>
- Мартинюк, І. А. (2008). *Патопсихологія. Навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури. <http://www.d-learn.pu.if.ua/data/users/8217/Martunyuk.pdf>
- Міхєєва, О. Ю., Корнієнко, М. М. (2018). Молодий вчений. *Кібербулінг Як Соціально-Педагогічна Проблема*, 63(11), 247–251.
<http://molodyvcheny.in.ua/ua/archive/63/>
- Ожиева, Е. Н. (2008). Буллинг как разновидность насилия. Школьный буллинг. *Психология и Социология*.
http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Psihologia/37294.doc.htm
- Правозахисний департамент ГО “Докудейз.” (2020). *Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі України*.
https://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/media-archives/cyberbuling_%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB15-10_compressed.pdf

- Савельєв, Ю. Б., Салата, Т. М. (2009). Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? *Наукові Записки НаУКМА*, 71–75.
<http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3963?show=full>
- Школа без цькувань*. <https://nobully.org.ua/intro>
- Burk, F. L. (1897). Teasing and bullying. *Pedagogical Seminary*, 4(3), 336–371.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08919402.1897.10534145>
- DOCU/ТИЖДЕНЬ проти булінгу*. <https://edu.bullyingstop.org.ua/>
- Durkheim, E. (2005). *Suicide: A Study in Sociology* (J. A. Spaulding and G. Simpson, Trans.). London: Routledge.
<https://ia601602.us.archive.org/31/items/DurkheimEmileSuicideAStudyInSociology2005/Durkheim%2C%20Emile%20-%20Suicide%20A%20Study%20in%20Sociology%202005.pdf>
- EdEra-Studena: Недискримінаційний підхід у навчанні*. <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Studena+Inc+1/about>
- Einarsen, S. (1999). The nature and causes of bullying at work. *International Journal of Manpower*, 20(1/2), 16–27.
https://www.researchgate.net/publication/247932874_The_nature_and_causes_of_bullying_at_work
- Espelage, D. L., Holt, M. (2013). Suicidal Ideation and School Bullying Experiences After Controlling for Depression and Delinquency. *Journal of Adolescent Health*, 53, 27–31.
https://www.researchgate.net/publication/242651466_Suicidal_Ideation_and_School_Bullying_Experiences_After_Controlling_for_Depression_and_Delinquency
- MART. Громадська організація. Режим доступу: <https://mart-ngo.org.ua/>
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4250035/mod_folder/content/0/Textos/Merton%2C%20Social%20Theory%20and%20Social%20Structure.pdf?forcedownload=1

Olweus, D. A. (1994). Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171–1190. <https://www.researchgate.net/publication/15391812>

Prometheus: Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти.
https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:MON+AB101+2019_T2/about

ДОДАТОК А

Гайд для проведення інтерв'ю

Доброго дня, шановний/шановна _____

Дякую, що погодилися взяти участь в даному інтерв'ю та поговорити зі мною про проблему булінгу та роботу громадських організацій. Мене звати Валерія, я - студентка третього курсу соціології «Києво-Могилянської академії». Дане дослідження я проводжу в рамках своєї курсової роботи. Тривалість бесіди становитиме приблизно 30 хвилин, на меті – детальне обговорення даної теми, для досконалого розуміння проблеми.

Перед початком інтерв'ю хотіла б зазначити, що: участь в інтерв'ю є повністю добровільною, Ви можете перервати або зупинити бесіду, якщо забажаєте. Нашу бесіду буде записано на диктофон, щоб зберегти її автентичність для подальшої роботи з наданою Вами інформацією. Дане інтерв'ю є цілком конфіденційним, ваші персональні дані (ім'я, прізвище та інше) не будуть згадуватися в аналізі. Результати будуть використані у загальному вигляді. Чи даєте Ви згоду на запис бесіди?

БЛОК 1. ЗНАЙОМСТВО

1. Для початку, я попрошу Вас розповісти про роботу вашої організації, яка її основна місія?
2. Чим займаєтесь особисто Ви, будучи представником даної організації? Що Вас мотивує бути частиною даної організації?
3. Чи є у Вашій організації певні проекти, що націлені на протидію булінгу? Якщо так, розкажіть детальніше.

БЛОК 2. РОБОТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

4. На Вашу думку, яку роль відіграють громадські організації у ситуація із булінгом в Україні?
5. Як Ви оцінюєте інтерес суспільства загалом до проблеми булінгу?
6. Як Ви вважаєте, чи достатньою є підтримка держави на законодавчому рівні з питань протидії булінгу? Якщо ні, то як, на Вашу думку, можна покращити ситуацію?

БЛОК 3. ТРУДНОЩІ У РОБОТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

7. Чи не могли б Ви розповісти про основні труднощі, що виникають у роботі Вашої організації?
8. Чого, на Вашу думку, не вистачає громадським організаціям для успішної боротьби із булінгом?
9. Які моменти Ви вважаєте найважчими саме у Вашій роботі? З чим це пов'язано?
10. Як змінилась робота вашої організації під час пандемії?
11. Чи потребує суспільство певних змін, для покращення ситуації із булінгом? Яких?

БЛОК 4. УСПІХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

12. Розкажіть, будь ласка, про успіхи, які є у Вашій організації у боротьбі з булінгом, та загалом, у захисті прав людей.
13. Яким Ви бачите подальший розвиток Вашої організації?
14. Поділіться, будь ласка, Вашими думками про те, як зміниться ситуація із булінгом у майбутньому в Україні?

Якщо Ви хочете щось додати, Ви можете зробити це зараз.

Дякую за Ваш час та участь у даному інтерв'ю! Надані Вами відповіді надзвичайно важливі та корисні для мого дослідження.

ДОДАТОК Б**Транскрипт проведеного інтерв'ю із респондентом №1**

Дата і час проведення інтерв'ю: 04.03.2021 10:05-10:45

Місце проведення інтерв'ю: платформа ZOOM

Респондент (стать): чоловік

Проводила інтерв'ю: Швед Валерія

Транскрибувала інтерв'ю: Швед Валерія

[0:10] І: Почнемо з першого питання. Для початку попрошу вас розповісти про роботу вашої організації. Яка основна місія, мета?

[0:16] Р: Наша організація є правозахисною. Ми зареєструвалися офіційно в 99 році, тобто нам вже буде в квітні 22 роки. Основна сфера діяльності - це права людини, в переважній більшості ми затверджуємось саме на правах дитини. Так як ми є правозахисною організацією, то більшість своїх заходів ми пов'язуємо з освітою в сфері прав, тобто навчання різних цільових груп - це і вчителі, педагоги вищих навчальних закладів, також представники юридичних професій (судді, юристи, адвокати, правоохоронні органи) - перелік не є виключним. Також одним із напрямків є надання правової допомоги. Я безпосередньо очолюю правоприймалню, тобто при організації є правоприймальня, яка здійснює свою діяльність на постійній основі. Ми надаємо безоплатну правову допомогу всім, хто до нас звернувся, але вже потім з числа тих звернень ми відокремлюємо саме випадки порушення прав людини, прав дитини, і можемо більше детально працювати саме з цими кейсами. Принцип проведення - саме безоплатної допомоги, тобто це мають бути або незахищені верстви населення (діти, люди з інвалідністю, малозабезпечені, учасники АТО, громадські активісти, люди з ВІЛ-, СНІДом). Все-таки в нас зараз більш конкретні цільові аудиторії, з якими ми працюємо. Також є такий напрям роботи організації, як адвокація, тобто це внесення якихось змін,

лобіювання змін випадками, які ми отримуємо в ході своєї діяльності, або про які дізнаємося. Зміни як на законодавчому, так і на місцевому рівні, тобто коли це необхідно змінити або на рівні нормативних актів, або практика - саме застосування тих норм, які вже є. І ще один напрямок - це моніторинг. Це може бути польові моніторинги, тобто виїзди до певних установ, як наприклад є (???) такі органи, які створено (???) з прав людини. Є громадські монітори, які проходять відповідне навчання і потім можуть здійснювати моніторинг закритих закладів і установ, тобто це і дитячі будинки й інтернати, заклади (в'язниці, СЕЗО, колонії) й так далі. Моніторинг ми здійснюємо саме на локальному рівні, чи на всеукраїнському досліджуємо якісь конкретні правові аспекти, тобто дотримання прав людини, прав дитини, вже застосовуючи різні інструменти (анкетування, опитування, інформаційні запити). Ще, як останній напрямок - це інституційний розвиток організацій та ініціативних груп, тобто ми допомагаємо або ініціативним групам або новоствореним ГО розвиватися і розробляти якісь політики, процедури, статuti, документи. Це є реєстрація самої організації, проектний менеджмент, написання грантів. Це основні принципи, напрямки діяльності саме нашої організації.

[4:35] І: А чим займаєтесь особисто ви будучи працівником організації? Що вас мотивує бути частиною вашої організації?

[4:41] Р: Я безпосередньо і за фахом є юристом, і очолюю правоприймальню цієї організації, і основний напрямок роботи - це надання безоплатної правової допомоги. Проте я також приймаю участь і в інших напрямках, й моніторинговому. Плюс входжу в різні консультативні (???) на місцевому рівні робочі рухи. А що мотивує найбільше - це те, що є задоволення від роботи, коли ти бачиш певні зміни на краще. Не завжди вони проходять дуже швидко, але якщо систематично працювати в певному напрямку то вони дійсно є. В деяких випадках, наприклад при правовій допомозі, ці якісь невеликі перемоги можуть бути більш швидкими в часі, але якщо проблеми більш системно глобальні (особливо освіта в сфері прав

людини), це дуже такий довготривалий процес. Ми розуміємо, що одразу ти не побачиш, це важко виміряти... Але ці зміни певною мірою є і вони відбуваються.

[6:08] І: Так як я досліджую тематику булінгу, мені цікаво дізнатися, чи є у вас певні проекти або рухи, націлені на протидію конкретно з даним явищем?

[6:20] Р: Ми працюємо по правах людини і є різні проекти. Саме по булінгу в проектній діяльності... Я не пам'ятаю, щоб реалізовували проекти саме по булінгу, але ми періодично проводимо моніторинги щодо насильства і шкільного середовища, і вже зараз це більше акцентовано саме на булінгу (хоча не тільки в шкільному середовищі). Проте були різні випадки, ми проводили круглі столи, декілька років поспіль аналізуємо місцеві нормативні акти, дивимось, чим там передбачено внесення поняття саме щодо булінгу і відповідальності за нього. Раніше проводили такі заходи, були певні нормативні правові акти, спільні накази правоохоронних органів, і ми також аналізували ситуацію в цій сфері. Потім збирали, обговорювали саме з холдерами - які можуть бути спільні дії щодо покращення цієї ситуації. Також через правову приймальню зазвичай є звернення з цієї тематики як від батьків, так і від вчителів. Навіть сьогодні, поки йшов зранку на роботу, до мене звернулась одна журналістка з приводу булінгу, але від вчителя, цей булінг відбувається в мережі Facebook. Вчитель систематично публікує неетичні дописи відносно своїх учнів в образливій манері... Ми бачимо, що в даній ситуації це не відбувається саме в школі, проте це можна також констатувати як булінг, просто в більш широкому понятті.

[8:40] І: Моє наступне запитання як раз, чи звертаються до вас з цим питанням? І як саме ви допомагаєте? Це певна бесіда, як я розумію?

Перш за все так, це консультація. В кожній ситуації це дуже індивідуально, є різні ситуації, по різному люди звертаються. Колись вчасно, де інколи після звернень до інших закладів (після яких не мали результатів), або якщо спілкування з освітніми установами не має результат. Тоді вже намагаються знайти юриста... В принципі доволі систематично й регулярно звертаються з цих питань. Спершу

консультація, потім ми складаємо певні заяви, скарги, інформаційні запити. Якщо, наприклад, уже було звернення, а відповіді не отримали - це дуже часто затягування певних внутрішніх перевірок і розслідувань, про які не повідомляють працівники, а потім ми намагаємося дізнатись. Ну а остання інстанція - це вже складання позовних заяв до суду щодо порушення прав або в правоохоронні органи.

[10:15] І: Як, на вашу думку, яку роль грають громадські організації в сфері прав людини та дітей?

[10:22] Р: На мою думку, дуже важливо існування третього сектору, тому що наше законодавство ніби то вже регулює в достатній мірі ці правовідносини, і з кожним роком ми отримуємо більш ефективні в нормативній площині засоби захисту. Але як показує практика, вони не дуже ефективно застосовують це з боку тих самих сторін, які відповідають. Тобто якщо ми звертаємось у поліцію чи, якщо говорити про булінг, це установи освіти - наче б то передбачена й регламентована вся діяльність, але звичайно вони порушують або не застосовують те, що вони мають проводити. І тут уже ГО виступають, як ще називають, сторожовими псами. Ми можемо звернутися з певними скаргами навіть до міністерства. Особливо ефективно, це коли Україна як держава, яка взяла на себе зобов'язання та стратифікувала себе в конвесції підписавши міжнародні договори, і коли в певний період держава звітує перед міжнародним комітетом (наприклад комітет ООН з прав дитини). Кожні 5 років Україна звітує перед цим комітетом, тобто складається відповідний звіт щодо виконання попередніх недоліків, які були зазначені комітетом для їх усунення. І от ГО також готують альтернативний звіт. Зазвичай це певні мережі або коаліції таких ГО. Ми також входимо в коаліцію, до якої входить близько 15 організацій. Ми спільно пишемо по різних напрямкам відповідно до спеціалізації і складаємо альтернативний звіт, який офіційно подається до відповідного комітету. Адже якщо подивитися такий звіт від держави, то там зазвичай все добре й прекрасно. Але комітет не в змозі все достовірно перевірити, і для цього є саме ГО. Ми звичайно не беремо з голови, ми спираємось на офіційні

джерела або на офіційні моніторингові дослідження, і вже спираючись на ці джерела, ми також подаємо відомості у звіті, а потім комітет отримує і наш звіт. Він робить певні висновки і дає відповідні рекомендації стосовно подальшої діяльності. Тому саме в цій площині роль ГО також дуже важлива.

[13:40] І: Ми трохи зачепили тему про те, чи достатньою є підтримка держави на законодавчому рівні з питань прав людини, особливо булінгу? А якщо ні, як на вашу думку можна покращити цю ситуацію?

[13:50] Р: Я бачу останні декілька років значні покращення в цьому напрямку щодо насильства в сім'ї та щодо булінгу й взагалі цієї тематики. Тобто в принципі, саме в законодавчому рівні, зараз більш (???), там визначені принципи органів, установ, які відповідають за це. І впринципі більш менш детально прописані алгоритми дій і тд. Але це більше залежить від саме виконання цих нормативних актів, а практика виконання різниться від регіонів по Україні. Я вважаю, що є певне питання стосовно результатів децентралізації, які ми отримали. Якщо ми беремо саме рівень територіальних громад, з порушення в школах тут є певні проблеми, адже на місцевому рівні недостатньо контролюється розгляд певних заяв, і сама адміністрація вже не має певного впливу. Вона може тільки рекомендувати які дії вчинити. Кожні територіальні громади створюють відповідні відділи або управління освіти, які здійснюють контроль над діяльністю щодо закладів освіти в цій громаді. Але можемо розуміти, що це невеликі населені пункти (зазвичай села чи СМТ) або міста з невеликим населенням, де кожен один одного знає. І коли починаються питання щодо булінгу, особливо в шкільному середовищі, то це хтось із рідних. Вони заминаються, не набуваючи належного розгляду, а вплинути на директора може тільки місцеве управління освіти, а вище рівень - це тільки міністерство, а через міністерство воно не так ефективно відбувається, адже міністерство зазвичай не буде займатися цими питаннями. І саме зараз відсутній контроль за цією діяльністю щодо територіальних громад і це не тільки в цій сфері, а взагалі щодо прав дитини. Є таке проблема, що в більшості громад взагалі відсутні

ці органи. Раніше прокуратура могла контролювати діяльність органів, зараз, з 2012 року цей нагляд практично відсутній. Вони в принципі можуть бути представниками дитини в судових інстанціях, але не дуже часто це ефективно. І на цьому рівні територіальної громади - це дуже не ефективно. За останній час в мене є певна кількість звернень саме на цьому рівні, і якщо брати обласні центри чи більші міста, там воно більше вертикально працює якось, більше ефективніше, а на місцевому рівні відчувається панібратство, ситуації заминаються, а для мене це проблема. Сьогодні була ситуація, що вчитель, який пише ці дописи, є сином директора. І сенсу писати директору скарги немає. А управління освіти - це одна, дві, в кращому випадку, людини, і зазвичай вони збираються, розглядають, часто під час зборів порушують щось, починається колективний тиск і особа заявляє про якісь порушення. В мене були такі випадки, коли порушення відбувались в колективі між адміністрацією та вчителем. А це потім призводило до того, що цього вчителя привселюдно починали на таких загальних зборах ще більш цькувати. Потім це дуже складно, тільки й звертатися в суд. А суд - це теж не так просто, і дорого. Для вчителя, звичайно.

[19:40] І: Чи могли б ви розповісти про основні труднощі, які виникають на роботі у вашій організації?

[19:50] Р: Труднощі - це по-перше більш людський і фінансовий ресурси. Якщо говорити про саме захист безпосередньо в судових інстанціях, ми маємо або мати в своїй організації адвоката, який на постійній основі буде здійснювати (???) — це дуже складно. Або домовлятися безкоштовно. Є адвокати, які з нами співпрацюють, і в поодиноких випадках, якщо ця справа їх зачепила, можуть надати безкоштовні послуги. А зазвичай ми маємо знайти якесь фінансування, щоб, наприклад, найняти адвоката і плюс також є великою проблемою сплата судового збору. Зараз це майже 1000 грн і навіть якщо в нас є адвокат, треба знайти кошти, щоб за людину заплатити, або ж людина має знайти ці кошти. Зазвичай, якщо така складна справа - то це не лишається на складних інстанціях, плюс ще апеляції й все інше - це все

треба сплачувати. Якщо ми говоримо про відстоювання прав представників громади від імені організації, то ми як організації, якщо будемо подавати позив як юридична особа, там судовий збір набагато більший. Там вже мова іде про декілька тисяч гривень. І тому це дуже складно в цьому питанні. Ну і людські ресурси: для організації дуже складно тримати велику кількість фахових людей. Певна частина працює на якомусь ентузіазмі, але ж зрозуміло, що ця людина займається або частково, веде якусь свою практику і свою діяльність і не може виділяти час для нас (в нас є домовленість з деякими юристами, що ми можемо звертатися до них) і вони якщо є вільний час, то можуть цим займатись. В цьому є певна складність. Зараз особливо з карантинними заходами дуже складно працювати - і з освітніми закладами, і слідчо особовими. Вони стали більш закритими. Це треба в письмовій площині вирішувати. Ну і прийом громадян ускладнюється. Є певні ускладнення в цьому.

[22:35] Р: Чого, на вашу думку, загалом не вистачає громадським організаціям України для успішної боротьби з булінгом та відстоюванням прав людини?

[22:45] І: Мабуть громадським організаціям не вистачає більш системної роботи, так як є велика кількість організацій. Деякі здійснюють більш підпільно свою роботу, деякі менше. Є проблема в тому, як організація це проідентифікує, тобто є організації, які займаються всім чим тільки можливо. Якщо відверто сказати, на що дають гранти, над тим і займаються. Є організації, наприклад, як наша - ми виокремлюємо певні напрямки. Ми не будемо займатися сферою екології, тому що це не наше направлення. Хоча ми можемо теоретично написати грант і реалізувати це, але це не буде та ефективність, яку ми хочемо досягти. Плюс не вистачає більш спільних дій. Тому що є такі випадки коли ми працюємо й не знаємо, що в іншому регіоні відбувається, або в нашому регіоні є ще організація, яка теж працює. Тобто немає більш відкритої спільної інформації. Є проблема на рівні України, що взагалі немає такого реєстру дієвого на рівні обласних адміністрацій.

Наприклад, якщо звернешся до обласної адміністрації, вам скажуть, що такі-такі організації, вони працюють в такій-то сфері. Цього немає, на жаль. Декілька разів у нас були спроби зробити такі реєстри. Я знаю що, в Київській області в принципі за ініціативної обласної адміністрації робили певні дії, щоб сформувати такий реєстр, аби більш ефективно з боку державних органів доносити певну інформацію, і для того щоб самі організації між собою також могли спілкуватися. В цьому є провал. Якщо брати через реєстр МінЮст, то там буде, наприклад, в області 3-4тис організацій, але є відсотків 90 мертвих, які не здійснюють діяльність.

[24:55] І: Розкажіть, які моменти ви вважаєте найважчими в своїй роботі та з чим це пов'язано?

[25:09] Р: Мабуть, самий найважчий момент - це саме спілкування, емоційна складова. Тобто коли люди звертаються постійно, в кожного є свої проблеми. Зазвичай це дуже емоційні кричущі випадки. Головне для нас - зберігати нейтралітет, бо дуже важливо все проаналізувати, більш виважено до цього підійти. Тобто бути дуже стійким до таких ситуацій. Тому що одна людина може прийти і викласти за 5хв свою проблему і конструктивно до цього підійти, а є певна категорія людей, яка може тобі 2-3 год щось розказувати але по факту не зрозуміло, чого вона хоче. Є такі професійні скаржники, які ходять по різних установах і розуміють що тут немає (???). Також є складність в тому, що ти займаєшся з людиною і бачиш, що це якась стратегічна справа і треба доводити до судових інстанцій, все інше. А потім в один момент людина каже що я передумав. Ти витратив на це якусь кількість часу. Але ти з цим нічого не зробиш. Були такі випадки, що доходило навіть (у нас такого не було - у наших партнерів), що доходило до Європейського Суду, а потім вони відмовлялися. Там вже велику кількість ресурсів і матеріальних і людських було вкладено. Це є певні ризики. Знайти такого клієнта, який буде йти до кінця.

[27:10] І: Чи потребує саме суспільство певних змін для покращення ситуації з тим самим булінгом або правами людей?

[27:20] Р: Ну, якщо в загальному брати, то, на жаль, наше суспільство має правовий рівень знань на дуже низькому рівні. Перше, про що ми говоримо, це саме про такі освітні й правоосвітні заходи, інформування. Тому що навіть велика кількість змін на законодавчому рівні. Але люди, нажаль, не знають елементарних речей, починаючи з написання заяви, скарги, запиту на інформацію, чим вони відрізняються. Це ті речі з яких починається спілкування з державними органами, дуже часто навіть на цьому рівні починаються порушення. Можливо щоб хоча б на елементарному рівні знала як написати скаргу. Зрозуміло, що якщо там далі скарга далі не розглянута, або має негативну відповідь, то можна звертатися за більш розширеною допомогою. Але дуже часто: по строкам, як і коли потрібно звернутися, щодо поліції, щодо булінгу дуже часто. В освітніх закладах також. Якщо ми беремо саме тему булінгу, там є ж певні алгоритми, в школі мають повідомити адміністрації, адміністрація при школі створює комісію, яка має розглянути цей випадок. Також вони повинні повідомити поліцію але я думаю, що саме в шкільному середовищі ви про це знаєте, але його вирішують якщо воно набуває певного розголосу. Зараз дуже часто в новинах показують як вчитель вдарив. Останній час дуже багато. І тоді починається вже, виноситься на всеукраїнський рівень, тут вже нікуди не подінешся. І також це питання в тому, що батьки не знають або бояться повідомити про такі випадки, бояться, що дитину будуть цькувати на рівні класу чи школи. Дуже багато таких випадків, коли батьки звертаються, а потім починається цькування батьків, а не вирішення цього питання в належному напрямку.

[29:55] І: Розкажіть, будь ласка, яких успіхів досягла ваша організація в захисті прав людей.

[30:04] Р: Є певна кількість проектів, які ми реалізуємо, і в кожному проекті є відповідні успіхи і невдачі. Ми працюємо і на рівні територіальних громад. Що запам'яталося: минулого року у нас цілий рік був проект, під час якого ми працювали з двома територіальними громадами в Чернігівській області. І ми саме

працювали в сфері освіти прав людини. Там є такий підхід, заснований на правах людини. Ми ж просуваємо цей підхід і в діяльність органів місцевого самоврядування. І під час цього проекту ми домоглися того, що в одній громаді було створено молодіжний центр і не просто створено формально, а саме отримано приміщення і відремонтоване, і запрацювали різноманітні гуртки. Тобто ми завжди коли працюємо над чимось на місцевому рівні, то ми ідемо від причин цієї проблеми і намагаємося усунути саме ці причини і прогалини (через самоприйняття і права людини). Дуже часто, особливо посадові особи, органи місцевого самоврядування не розуміють, що їх діяльність саме цих моментів, що її діяльність має базуватися саме на правах людини. І в принципі, ті проблеми, що виникають, виникають через нерозуміння базових саме таких потреб і дуже часто ми намагаємося розвинути саме це. І от через такі невеличкі поштовхи освітні заходи, інформаційні заходи, намагаємося співпрацювати, комплексно працювати. Так само ми працюємо в школах, школа - територія прав людини. Коли ми комплексно працюємо з директором, адміністрацією, представниками шкільного самоврядування та батьківськими органами самоврядування і намагаємося проаналізувати ситуацію в школі і зрозуміти, як її можна покращити. Не тільки поговорити, прийняти чи на рівні школи, чи на рівні територіальної громади, прийняти певний нормативний акт, який би регулював це питання. Створення молодіжної ради, положення про співпрацю громадської організації та місцевого самоврядування, яке дозволить вже більш ефективно співпрацювати та контролювати певну діяльність. І таких прикладів дуже багато. Із останнього: останній проект - це ми працювали з суддями, прокурорами, адвокатами. Ця тема була саме дотримання процесуальних прав дитини в кримінальних цивільних і адмін провадженнях. Ми напрацьовували, група була дуже цікава, і представники різних сторін спільно працювали, пройшли навчання дуже ґрунтовне з приводу міжнародних нормативно-правових актів. І потім вони напрацьовували та назвали це "добрі практики". Тобто реалізували нормативні акти, які в Україні є і практику

застосування і як ще можна покращити. Відібрали певну групу, в якій кожен учасник напрацював цікаві та креативні практики, які реально застосувати, деякі навіть вже опанували. В нас на сайті є посібник, в який увійшли всі кращі практики. Це був всеукраїнський проект, більше 100 учасників у конкурсі. До кінця дійшло більше 20 осіб. Плануємо продовжити цей напрямок. Взагалі вже третій рік працюємо в сфері ювенальної юстиції щодо дітей і конфліктів з законом. Саме на законодавчому рівні. Є така міжвиборча (???) рада з питань ювенальної юстиції, з якою ми теж тісно співпрацюємо. В нашій організації навіть є волонтер - голова районного суду, ми з ним тісно співпрацюємо, він нам допомагає як експерт, виступає як і тренер, допомагає з аналізом нормативних актів. Є різні приклади.

[35:18] І: Яким ви бачите подальший розвиток вашої організації в найближчому майбутньому?

[35:25] Р: Я вважаю, що на кожному етапі розвитку організації ми або розширювали діяльність, або включали якісь нові напрямки роботи. Зараз ми знову ж таки повертаємося до прав дитини і найбільше всього працюємо тут. Більш так ретельно на національному рівні і на місцевому. Я вважаю, що для нас найкращим був би розвиток - це вихід на національний рівень саме в цій сфері, розширення кола саме експертне, включення до відповідних робочих груп при міністерстві. Представники наших організацій або партнерських сходяться до робочих груп і можуть впливати на ситуацію з правами дитини, людини на національному рівні.